

27 AĞUSTOS 1990

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 4

KAYSERİ — 1987

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HEYET-İ TEMSİLİYE REİSİ OLARAK KAYSERİ'YE GELİŞİ

I

Yrd. Doç. Dr. A. Vehbi ECER*

Mustafa Kemal Atatürk millî hâkimiyete dayalı (1), çağdaş (2) Türkiye Cumhuriyetini kurarken kadınıyla (3) erkeğiyle bütün Türk Milletine dayandı, milletine inancını hiçbirzaman kaybetmedi, kahraman ve milliyetçi (4) anlayışına güvendi. Türk Milletinin içinde bulunduğu çok kötü şartlardan vatan ve millet sevgisiyle (5) hareket ederek ve akılcı (6) bir yol takibederek

(*) Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1. Aydın Taneri, Atatürk ve Millî Hakimiyet, Ankara, 1983; Ergun Özbudun, «Kişisel Egemenlikten Millî Egemenliğe», Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara, 1986, II, 40-42.
2. Bak : Suat Sinanoğlu, Türk Humanizmi, Ankara, 1980; Bayram Kodaman, «Çağdaşlaşma», Türk Kültürü, Ağustos/1982, sayı : 232, 2-6; Muzaffer Erendil, «Atatürk ve Demokrasi-Askerî Mücadeleden Çağdaş Devlete» Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Temmuz/1986, sayı : 6, 683-731.
3. İnci Enginün, «Millî Mücadelede Türk Kadını», Türk Kültürü, Ağustos/1982, sayı : 232, 30-36; Müjgân Cümbür, «Atatürk ve Kadın», Türk Kültürü, Kasım/1965, sayı : 37, 102-110.
4. Rıza Kardeş, «Ziya Gökalp'in Millet Anlayışından Atatürk'ün Millet Anlayışına Doğru», Türk Kültürü, Mart-Nisan, Mayıs-Haziran/1981, sayı : 219-220, 219-228, 283-295; Cemal Kantar, «Atatürk ve Türk Milliyetçiliği», Türk Kültürü, Kasım/1964, sayı : 25, 23-24; F. Tevetoğlu, «Milliyetçi Atatürk, Türk Kültürü, Kasım/1965, sayı : 37, 55-62; Ercümen Kuran, «Atatürk ve Milliyetçilik», Türk Kültürü, Kasım/1980, sayı : 217, 24-27; Halil Cin, «Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı» Türk Kültürü, Kasım/1983, sayı : 247, 3-11.
5. Bekir Tünay, «Atatürk'ün Sevgi Felsefesi», Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım/1985, sayı : 4, 164-173; Cemal Enginsoy, «Atatürkte İnsan Sevgisi», Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Kasım/1985 sayı : 5, 85-96.
6. Bak : Sinanoğlu, 81 vd.; A. Vehbi Ecer, «Atatürk'ün Kültür Politikasında Akılcı Yol, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri, 1985, sayı : 2, 139-154; Ahmet Mumcu, «Türkiyenin Akıl Çağına Geçmesi», Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Temmuz/1986, sayı : 6, 569-682; Turhan Feyzioğlu, «Atatürkçü Düşünce Sisteminin Temel Özellikleri: Akılcılık», Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara, 1986, II, 101-118.

kurtulmasını başardı. her yöresinden destek gördü. Bu arada Kayseri halkı ve basını da kendi üzerine düşen görevi, Türk Milletinin bir parçası olarak seve seve üstlendi. Heyet-i Temsiliye Reisi olarak 1919 yılında Kayseriye teşrif ettikleri zaman Mustafa Kemal Paşayı ve arkadaşlarını bağrına bastı. Biz Mustafa Kemal Paşa'nın Kayseri'ye teşriflerini anlatmadan önce, millî mücadelede Anadolu'nun durumunu kısaca ele alacağız, bazı hatırlatmalarda bulunacağız.

30/Ekim/1918 tarihinde imzalanan Mondoros Mütarekesi, Osmanlı Devletinin ve Türk Milletinin varlığını ortadan kaldırmayı hedef alan esasları içine alıyordu. İtilâf Devletlerinin «Anadolu'nun stratejik bölgelerini işgal hakkına sahibolmaları» gibi Osmanlı Devletinin hakimiyetini sınırlayan maddeleri ihtiva eden bu mütarekenin getirdiği hayatî hükümlerini şöyle özetleyebiliriz:

«Osmanlı askerî birlikleri terhîs edilecek, Osmanlı savaş gemilerine el konulacak, Trabus ve Bingâzî'deki Osmanlı subayları en yakın İtalyan garnizonuna teslim olacaklar.

Ülkenin bütün limanlarından İtilâf Devletleri yararlanacak, önemli yeraltı kaynakları müttefiklerin ihtiyaçlarına tahsis edilecek.»

Mütarekenin bu ve buna benzer maddeleriyle Osmanlı Devletinin eli-kolu bağlanmış, ağır hükümlere boyun eğmeye zorlanmıştı (7). 13/Kasım/1918 günü İstanbul işgal edilmiş, Atatürk'ün büyük N U T U K'larının ilk sayfalarında anlattıkları üzere Adana Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep İngilizler tarafından alınmış, 15/Mayıs/1919 da İtilâf Devletlerinin onaylarıyla Yunan Ordusu İzmir'e çıkmıştı (8). Memleketin her tarafında Hristiyan asıllılar açıktan ve gizli olarak özel maksatlarının tahakkuku için Osmanlı Devletinin çökertilmesi hususunda gayret sarfediyorlardı. Bütün bu olup-bitenler karşısında Türk Milleti Mustafa Kemal Paşa idaresinde Türk İstiklâl Mücadelesi'ni başlatacaktır. Türk İstiklâl Mücadelesi sırasında Anadolunun iç durumunda bazı hareketler meydana geldi. Mondoros Mütarekesi ve bunun uygulan-

7. Mondoros Mütarekesinin maddeleri için bakınız : Hamza Eroğlu, Türk İnkılâp Tarihi, İstanbul, 1982, 90-92; Selâhattin Tansel, Mondorostan Mudanyaya Kadar, Ankara, 1983, I, 29-30.

8. Atatürk, Nutuk, İstanbul, 1938, 1.

masında İstanbul Hükümetinin aciz kalması düşman emellerinin gerçekleşmesine imkân kazandırdı. Yer yer işgaller başladı. Türk Millî varlığına karşı olan bazı cemiyetler kuruldu, ki biz bunlara «zararlı cemiyetler» diyoruz. Bunların başlıcalarından kısaca söz etmek gerekirse şöyle bir sıralama yapabiliriz :

Kürdistan Teâlî Cemiyeti, ki Atatürk'ün ifadeleriyle «Bu cemiyetin maksadı, ecnebî taht-ı himayesinde (yani yabancı boyunduruğu altında) bir kürt hükümeti meydana getirmektir (9)». Amerika ve İngilizlerden destek sağlamakta, Rus-İngiliz propagandası ile Osmanlı Devletini bir an önce yıkmak için faaliyet göstermekteydiler. (10).

Teâlî-i İslâm Cemiyeti : Din ve devlet ayırımına taraftar olmayan, dîn esaslarına dayanarak saltanat ve hilâfetin gücünü kuvvetlendirmek gereğine inanan, Türk millî hareketine karşı kişilerin kurduğu bir cemiyetti.

İngiliz Muhibler Cemiyeti'nin görünüşte amacı Brintanya İmparatorluğu ile Osmanlı hilâfet ve saltanatı arasında samimiyeti, bağı kuvvetlendirmektir. Ancak bu cemiyetin gizli amacı NUTUK'ta Atatürk tarafından şöyle açıklanır :

«Memleket dahilinde teşkilât yaparak isyan ve ihtilâl çıkartmak, şuur-i millî'yi felce uğratmak, ecnebî müdahalesini teshil etmek (yani, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak) gibi bir hainane teşebbüsât, cemiyetin bu gizli kolu tarafından idare edilmekte idi (11).» Bu cemiyet, İstanbul hükümetine ve işgal kuvvetlerine tam bir bağlılık göstermiş, milliyetçiliğe düşman olarak kurulan «Hürriyet ve İtilâf Fırkası» ile tam bir işbirliği içinde olmuştur.

Mavri Mira, Yunanlıların desteğiyle Rum Patrikhanesine bağlı olarak Rumların kurdukları bir cemiyettir. Pontus cemiyeti de aynı amaçla kurulmuş yıkıcı cemiyetlerdendir. Her ikisi de Osmanlı İmparatorluğunu yıkmayı amaçlıyorlardı.

Ermenilerin Rusya ve İngilterenin teşvik ve destekleriyle kurdukları Hınçak ve Taşnak Cemiyetlerinin Anadolunun çeşitli böl-

9. Atatürk, Nutuk, 4 .

10. Eroğlu, 155.

11. Atatürk, Nutuk, 5.

gelerinde isyan ve terör'e öneyak oldukları bilinmektedir (12). Hattâ bazı Yahudilerin Rumlarla işbirliği içine girdiklerini müşahade ediyoruz.

Bütün bu menfi faaliyetlerin içinde, Anadolu insanının sesleri kısılmış korku ve endişe içinde yaşamaktaydı. İstanbuldan başlamak üzere Anadolu'nun her köşesinde cinayet, yağmalama olaylarına rastlanıyor; can, mal ve namus gibi haklarından mahrum kalma tehlikesi Anadolu Türk halkını, Türk Milletini ayağa kaldırmaya, direnmeye zorluyordu. Ancak bu safhada önemli bir noktaya karşımıza çıkmaktaydı. Bu noktayı Atatürk NUTK'unun ilk sayfalarında şöyle açıklar :

«Burada, pek mühim olan bir noktayı da kayıt ve izah etmeliyim .Millet ve ordu, padişah ve halifenin hiyanetinden haberdar olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı asırların kökleştirdiği dini ve an'anevî rabitalarla mutî ve sâdık. Millet ve ordu çâre-i halâs düşünürken bu mevrûs itiyadın sevkiyle kendinden evvel makam-ı muallây-ı hilâfet ve saltanatın (yani, saltanat ve hilâfet yüksek makamının) halâs ve masuniyetini düşünüyor, Halife ve padişahsız kurtuluşun manasını anlamak istidadında değil (13).»

Bu düşüncenin yanında İngiltere himayesi, Amerika mandasını kabullenmenin kurtuluş yolu olduğuna inananlar var. Bir de kendi başlarını kurtarmaya çalışanlar, mahallî kurtuluş çarelerini araştıranlar mevcut.

İşte bu şartlar ve karışıklıklar içinde Atatürk, kendi ifadeleriyle: «Hakimiyet-i milliyeye müstenid, bilâkayd ü şart müstakil bir Türk Devleti tesis etmek» amacıyla (14) Samsuna ayak basacak, Anadolu Türk insanının özünde varolan istiklâl kıvılcımını ateş ve alev haline getirecektir.

Anadoluda, birçok yerlerde bölgesel dernekler kurulmuştur :

1. Trakya - Paşaeli Müdafaa Hey'et-i Osmaniyesi

12. Tansel, I, 107-131; Ayrıca bak : Süleyman Kocabaş, Ermeni Meselesi Nedir Ne Değildir?, İstanbul, 1983; H. Orhan Cengiz, Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-i İhtilâliyesi, Ankara, 1983; Komisyon, Documents, Ankara, 1982.

13. Atatürk, Nutuk, 8.

14. Atatürk, Nutuk, 9.

2. İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti
3. Adana ve dolaylarının haklarının korunması için kurulan Kilikyalılar Cemiyeti
4. Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
5. Hareket-i Milliye ve Redd-i İlhak Teşkilâtı
6. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-i Millîye Cemiyeti (15).

Bütün bu cemiyetler hür ve bağımsız yaşama idealinin, Anadolu'da yayılmaya başlayan direnme fikirlerinin-dağınık fakat inançlı-kollarıydılar. Bu dağınık çoban ateşleri Atatürk'ün yönlendirmesiyle birleşerek tek bir alev haline gelecek, ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ adı altında toplanacaktır (16).

Atatürk, Samsundan ayrılarak 25. Mayıs. 1919 da Havza'ya vardı. Havzadan verdiği emirlerle, gönderdiği tamimlerle bütün yurttaki millî teşkilât kurmaları ve protesto mitingleri tertip etmelerini istedi. 30/Mayıs/1919 günü ilk protesto mitingi Havzada yapıldı, mitingden sonra orada bulunanlar her türlü saldırının silâhla önlenmesi konusunda andıçtılar. Daha önceleri İstanbulda Üniversitede, Fatih'de, Üsküdar Doancılar, Kadıköyde, Sultanahmet'de mitingler tertib edilmiş, düşman istilâları tel'in edilmişti. 30/Mayıs/1919 Cuma günü ikinci Sultanahmet mitinginde millî heyecan şahlandı. Gene İstanbulda 16/Haziran/1919 günü başlayıp üç gün süreyle 130.000 civarında İtilâf Devletleri temsilcilerine protesto için kart-postal gönderildi (17). Böylece bir kamu oyu oluştu, savunmaya yönelik cemiyetler ve gerillalar teşekkül etmeye başladı.

Millî Mücadele devresinde basının çok önemli hizmetleri olmuştur. Bu devrede İstanbul ve İzmir basını işgal kuvvetlerinin sansürü, kontrolü altında olduğu için çok iyi ve yararlı olamadı. Daha ihtiyatlı bir tabirle gereği gibi yararlı olamadı. Hattâ İstanbul matbuatında zaman zaman İstiklâl Mücadelesi aleyhinde

15. Bakınız : Eroğlu, 155-158.

16. Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı, Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, Ankara, 1981, 50 : Ayrıca bak : Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele, İstanbul, 1976, 383-384.

17. Tansel, I, 243-256; Ayrıca bak : A. Afet İnan, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi, Ankara, 1977, 23-32.

de yazılar yayınlanmaktadır (18). Ancak Anadolu basını hem İstanbul ve Padişah otoritesinden uzak, hem de işgal altında bulunmadığından ve olaylara daha yakın, bağımsızlık hareketinin içinde olduğundan dolayı Atatürk'ün ve onun başlattığı hareketin yanında olmuştur. Basın halkın millî duygularını beslemiş, onu harekete getirici yazılarla kurtuluş hareketine hizmet etmiştir. 31/Mayıs/1919 tarihinde yayınlanan GÜZEL AYDIN adlı şiirine Semih Rifat :

İzmir Türkün anayurdu
Vermez onu altın ordu
Düşman İzmir'e girerken
Bütün millet ağlıyordu» kıt'asıyla başlıyor ve şöyle bitiriyor-
du :

Yaşadıkça Türk evlâdı
Değişir mi Aydın adı?
Âlem cünun mu getirdi
Yoksa Tarih mi bunadı?

Aydın, Aydın güzel aydın
Korkma benden ayrılmadın
Bekle geleceğim yarın (19)»

28/Şubat/1919 tarihli TASVİR-İ EFKAR gazetesinde «KENDİ KENDİMİZİ KURTARMAYA ÇALIŞALIM» başlıklı yazıda, dış güçlerden yardım beklemenin üzülmenecek bir hareket olduğuna işaret eden yazar EBUZZİYAZADE sözlerini şöyle tamamlar :

«Biz, herhalde bir kere kendimizi yine kendimizin kurtarabileceğimiz esasını kabul etmeliyiz ve ona göre kat'î ve sarîh bir hatt-ı hareket takip etmeliyiz. Evvelce de söylediğimiz üzere :

«Sana senden gelir bir işde ancak dâd (ihسان) lâzımsa
Ümidin kes zaferden, gayr'dan imdâd lâzımsa»

18. Komisyon, Devrin Yazarlarının Kalemîyle Millî Mücadele ve Atatürk, İstanbul, 1981, I, Önsöz, 22; Heyet-i Temsiliye adına çektiği telgrafta Atatürk: «Peyam-i Sabah ve Alemdar Gazeteleri yayınlarını İstanbul halkı kızgınlık ve tiksintiyle karşılıyor. İçindeki yazılarını öteki basınlar yalanlamaktadırlar.» diye bu hususa işaret eder. Bak : Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler, 143-144.

19. Devrin Yazarlarının Kalemîyle Millî Mücadele ve Mustafa Kemal, I, 113.

kâidesini değişmez bir prensip (bir düstur-i lâ-yetegayyer) gibi kabul edip de hükmüne riayet eylemedikçe hârice isnad, İngiliz veya Fransız politikasını tâkip değil, semâvâtdan istimdad eylesek kurtulmamızın çaresini bulamayız (20).

Çok iyi tanıdığımız Faruk Nafiz merhum, Türk milletinin kendisini gene kendisinin kurtarması gerektiğini 19/Haziran/1919 tarihli BÜYÜK MECMUA'da yayınladığı bir şiirinde şöyle haykırarak Türk Milletine kurtuluş ve mücadele mesajını verir :

«Ey Türk;
Kalksın yumrukların her gün engine
Azmini anlasın sesini duyan,
Seni aldattılar! Uyursan yine
Nasîbin ölümdür, ey garib, uyan!
Perîşân oluyor eski saltanat
Ne kadar sayısız katillerin var
Kırılmadan Şark'a geldiğin kanat
Kendi hayatını pençenle kurtar (21).»

Nihayet, 12/Mayıs/1921 tarihli İLERİ gazetesinde Yahya Kemal'in MUSTAFA KEMAL PAŞA başlıklı makalesinde çizdiği tabloya bir göz atalım :

«Kuzu gibi Anadolu'nun birdenbire arslan kesilişini en sivri akıllılar hâlâ bir türlü tahayyül edemiyorlar .O Anadolu ki Hz. İsa gibi halîmdi, bir yanağına bir sille indirene öteki yanağını gösteriyordu, o Anadolu ki nice siyasîlerin rivayetine göre vergi vere vere zulüm göre göre, askere gide gide, Osmanlı idaresinden bezmişti, kendi milliyeti Türklükten usanmıştı, istiklâlinden vazgeçmişti, illâlah diyordu, herhangibir ecnebî idareyi seve seve kabul etmeye candan, yürekten hazırdı, o Anadolu ki Yunanistan bile lehinde şirin sözler söylüyordu, Yunan boyunduruğuna uslu uslu boynunu bırakır zannediliyordu. Yalnız Anadolu o âna kadar bir adam bekliyordu. Yunanlılar İzmir'e çıktıkları gün sarhoştular (bed-mesttiler), o gün, o fecî gün, İstanbuldan Samsun'a bir adamın gittiğini farkedemediler. Herşeyin bittiğini zannettikleri o gün herşey başlıyordu. O adamın, neden sonra ismini öğrendiler. Şimdi rüyalarına giriyor... Mustafa Kemal Paşanın asıl dehası

20. Aynı Kitap, I, 79.

21. Aynı Kitap, I, 128.

Samsuna çıktığı günden itibaren Türk Milletinin istiklâl iddiasında olduğunu sezmişdir (22).»

Basının önemini çok iyi bilen Atatürk, Anadolu ve İstanbul basınına iyi takibetmiş, onları yönlendirmeye çalışmıştır. 10/Temmuz/1919 tarihinde Atatürk, İstanbul Matbuat Cemiyetine bir telgraf göndererek vatan ve milletin tehlikede oluşunun İstanbul gazeteleri tarafından işlenmesi isteğinde bulunmuştur. Atatürk Kurtuluş Savaşının önemini, yaptığı işleri, önce kendi milletine anlatabilmek, fikirlerini yayabilmek için 14/Eylül/1919 da kendi direktifleriyle Sivasta İRADE-İ MİLLİYE gazetesini yayınlattı. Bu gazetenin bütün sayfalarında, Mustafa Kemal Paşanın bildirileri, Heyet-i Temsiliye'nin kararları yer alıyor, millî mücadele hareketinin gâye ve gelişmesini anlatan yazılara yer veriliyordu. Daha sonra 10/Ocak/1920 den itibaren Atatürk'ün emriyle Ankarada HAKİMİYET-İ MİLLİYE gazetesi yayınlanmaya başlandı. (23). Bu gazetenin yazıları Hey'et-i Temsiliye tarafından yazılıyor, hatta yazıların birçoklarının Mustafa Kemal'e ait olduğu söyleniyordu (24). Daha sonraları Halide Edib Hanım ve Yunus Nadi Beyin çalışmaları ve Atatürk'ün emriyle 6/Nisan/1920 de Ankarada ANADOLU AJANSI kuruldu. Az sayıda personel ve bir teksir makinası ile işe başlayan Anadolu Ajansı, Kurtuluş Savaşı boyunca, millî birliği tehlikeye düşürecek kışkırtmalar ve yalanlara karşı milleti uyanık tutmak ve millî bağımsızlığı sağlayacak karar ve hareketleri bildirmekle önemli hizmetler yaptı. Anadolu Ajansı hızlı ve yaygın bir biçimde İstanbul'a, Anadoluya ve dünyaya millî mücadele çalışmalarını duyuruyor, yurt içinde ve dışında açılan haberalma temsilcilikleriyle de genişliyordu. Bu çalışmalar, halkın uyanmasına, millî mücadelenin yanında olmalarına yardımcı oluyordu. Millî mücadele Anadolu insanı Atatürk'ün yanında yer almıştır. Ancak Atatürk, Anadolu halkını, bizzat yaptığı temaslar ve kongrelerle, ziyaretlerle, tamim ve direktifleriyle, basın yoluyla aydınlatmış, kendi safında yer almaları için yönlendirmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti Atatürk'le Türk Milletinin müşterek eseri olmuştur.

22. Aynı Kitap, I, 556-557.

23. Haftada iki defa çıkmak üzere yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye 1928 yılında «Ulus» adını aldı. Bak : Vedat Günyol, «Matbuât», İslâm Ansiklopedisi, VII, 375.

24. Yücel Özkaya, «Millî Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşanın Basınla İlişkileri», Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Temmuz, 1985, sayı : 3, 871-911.

19. Mayıs. 1919 tarihinde, Samsun'a ayak basmasından dokuz gün sonra Mustafa Kemal Paşa'dan, «Ordu Müfettişi Mustafa Kemal» imzasıyla Kayseriye bir telgraf geldi. Bu telgrafta İzmir işgalinin protesto edilmesi ve mitingler yapılması isteniyordu. Telgraf Havza çıkışlı ve 28/Mayıs/1919 tarihliydi. Kayseri halkı Mustafa Kemal Paşanın emrine uyararak hemen bir açık hava mitingi yapmaya teşebbüs etti ise de o zamanki Kayseri Mutasarrıfından izin alınamadı. Kızılcı semtindeki «Aynalı Gazino»da bir kapalı salon toplantısı yapılmakla yetinildi (25). Bu olaydan sonra ahz-i asker kalem müfettişi Binbaşı Fehmi Bey'den Mustafa Kemal Paşanın faaliyetleri ve tamimleri günü gününe Kayseri halkı tarafından öğrenilmeye, izlenmeye başlandı. Mustafa Kemal Paşa - bu arada - Amasya'ya, oradan da Erzurum'a hareketle resmî görevlerinden ayrıldı (26). 23/Temuz/1919 da Erzurum Kongresini topladıktan sonra 4-7/Eylül/1919 tarihleri arasında yapılan Sivas Kongresine katılmak üzere İmamzade Ömer Bey, Kâtipzade Nuh Naci Bey, Ahmet Hilmi Kalaç seçildiler (27). Çeşitli sebeplerle kongreye katılamayan (28) Kayseri temsilcileri Gazi ile görüştüler ve Sivasta beş gün kalarak Kayseri'ye döndüler. Bugünkü Ahmetpaşa İlkokulu binasında bir toplantı yaparak Kayserinin ileri gelenlerine intibalarını anlattılar «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti»nin şubelerini kurdular, Sivastan getirdikleri «İrade-i Milliye» gazetesini dağıttılar (29). Mahalli gazetelerle de Kayseride, Gazi Mustafa Kemal'in başlattığı Milli Mücadele harekti - Kayseri halkına - benimsetildi, sevdirdi (30).

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresini izleyen günlerde, başkanı seçildiği «Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti»ni bütün illerde kabul ettirmiş ve bu cemiyete bağlılıklarını sağla-

25. Ahmet Hilmi Kalaç, Kendi Kitabım, Yeni Matbaa?, 1960, 147.
26. T.T.K. Cemiyeti, Tarih, İstanbul, 1934, IV, 361; Atatürk sekiz temmuz'u dokuz temmuz'a bağlayan gece saat 22.50 de ordu müfettişliğinden istifa etti.
27. Kalaç, 151.
28. Bu sebepler ve Mustafa Kemal Paşaya izahı için bak : Kalaç, 153.
29. Gizli oyla seçilen idare heyeti(Ahmed Remzi, Nuh Naci Yazgan, Ahmet Hilmi Kalaç, Mazhar Karakaya, Mustafa Ağırnaslı...) şimdiki saat kulesinin altında derneği faaliyete geçirdiler. Bak : Kalaç, 155.
30. O zamanlar yedek subay Mezlum Can tarafından ADANAYA DOĞRU gazetesi Kayseride çıkartıldı. Erciyes Gazetesi de çıkmaktaydı. Bak : Ali Rıza Önder, Kayseri Basın Tarihi 1910-1960, Ankara, 1972, 38-39, 36-37, 158-159.

mıştı (31) Başka ifadeyle Mustafa Kemal Paşa; «bütün vilâyetlerle muhaberelede bulunarak, Anadolu ve Rumeli vilâyetlerinden, hepsini Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağliyerek, Heyet-i Temsiliye tarafından verilecek emirlerin, talimatın icra olunmasını temin eyledi (32).» 18/Aralık/1919 günü Mustafa Kemal Paşa, Sivaslıların gösterileriyle Ankara yolculuğuna çıktı (33). Zira Ankara, İstanbula demiryolu ile bağı ve millî teşkilâtı kuvvetli olan bir şehirdi. Bir komutanlar meclisi (toplantısı) sonunda Ankaranın siyasî olaylara daha yakın olacağı düşüncesiyle, merkez olmasına karar verilmişti (34). Ankaraya gidişleri sırasında da şehir ve kasabalarda bazı temaslar yaparak millî teşkilâtı kuvvetlendirmek, «kurtuluş azim ve imanını uyandırmak (35)» istemişti. Sivastan Kayseriye geliş sırasında Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, Mazhar Müfit Kansu'nun ismini hatırlayamadığını yazdığı bir köyde gecelediler (36). Ertesi gün köyden ayrılan kafilere araç ve yol imkânsızlıkları sebebiyle beraberliklerini muhafaza edemediler. Mazhar Müfit Kansu bu yolculukta başına gelenleri şöyle anlatır:

«Geceyi geçirdiğimiz kasabadan ayrıldıktan sonra, bizim otomobilin lâstığı patladı. Patlayan iç lâstikti, yedeğı yerine koyuncaya kadar diğer otomobiller bizi geçerek yollarına devam ettiler. Tamirden sonra sür'ati artırarak arkadaşlara yetişmek istedik. Yarım saat geçmeden iç lâstik yine patladı. Son yedeğı koyduk. Ne çare ki aksilik bir kere kendini göstermişti. Bu da yarım saat sonra patladı... Başka yedek iç lâstik kalmamıştı. Şoför, lâstik yerine paçavra gibi bulabildiğı şeyleri doldurdu, hareketimiz ağır-laştı, nihayet arkadaşlar yetişmek ümidinden vazgeçtik. Akşam oluyor, Kayseriye yaklaştıkça kar daha ziyadeleşiyordu. Nihayet, karla örtülü yolu da kaybettik. Geçen otomobillerin izinden istifade ediyorduk. Fakat şiddetli yağın kar, izleri kapatmıştı. Bilmem nasıl oldu, bir kar yığınınına saplandık ve durduk... Uğraştığımız

31. Tarih, IV, 37-44.

32. Tarih, IV, 43.

33. Fahri Belen, Türk Kurtuluş, Savaşı, Ankara, 1983, 141; Selâhattin Tansel, Mondorostan Mudanyaya Kadar, İstanbul,1973, II, 171 vd.; Ayrıca bak; İrade-i Milliye Gazetesi, 22/İkinci kânun/1919.

34. Tansel, II, 171; Charles Serili, Gâzi Mustafa Kemal, Çev : Alp Ilgaz, İstanbul,?,98;

35. İrade-i Milliye Gazetesi, 22/Kanunusânî/1919, sayı : 17.

36. Mazhar Müfit Kansu, Erzurumdan Ölümüne Kadar Atatürkle Beraber, Ankara, 1968, II, 489.

halde otmobili kardan çıkaramadık. Ortalık kararmaya başladı, kısa bir müzakereden sonra olduğumuz yerde kalmaktan başka çare bulamadık... Olduğumuz yerde beklemekten başka yapacak hiçbir tedbir yoktu (37).»

Mazhar Müfit Kansu Bey'in arabasından daha önde olan Atatürk ve arkadaşları Kayseriye birbuçuk saat uzaklıkta bulunan bir mevkie geldikleri zaman vakit akşam ezanı vaktiydi. O sıralarda Kayseride çıkartılan «ADANAYA DOĞRU» (38) gazetesi (22-12-1335 tarihli) ilk nüshasında «Heyet-i Temsiliye Kayseride» başladığı altında o günleri şöyle (39) anlatır :

«Anadolu ve Rurneli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi evvelsi gün (saat) alaturka 1 2civarında Kayserimize teşrif etmişlerdir. Halk saat 8 den itibaren (40) Sivas yolu üzerinde gurup gurup (fevc fevc) toplanmaya başlamıştı. Devlet memurları, askerî görevliler (cihet-i askeriyye), bütün hristiyan ve müsüman mektep talebeleri, sırasıyla gelerek özel yerlerini aldılar. Bu sırada sayıları yüzelliyi aşan Kayseri Millî Süvarî Kuvvetleri Heyet-i Temsiliyeyi Kumalı Hanı'ndan istikbâl için hareket etmişlerdi. Kayseri hamiyetkâr esnaf dernekleri saf saf geleceklerin (müstakbelin) hizalarında bulunmakta idiler. Bilhassa tabak esnafı (debbağiler) cemiyeti kendilerine mahsus olan ve yerlerine ait bulunan mukaddes bayraklarıyla gelmişler ve tekbîr alarak kurbanlık getirmişlerdi. En başta memleketimizin bilginlerinden Hacı Kasım Efendi Hazretleriyle diğer saygıdeğer din bilginleri bulunuyorlardı. Karşı hizada askerî görevliler, müteakiben elliyi aşan İhtiyat Zabitân Cemiyeti, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkezi, beldenin yetiştirdiği esnâf, basın mensupları, itibarlı hristiyanlar safları oluşturmuşlardı. Şehirden Çifte Kümbet'lere kadar karşılama törenine gelen halkımız onbin'i aşkındı. Şehire girilecek yerden Hükümet Dairesine kadar sokaklar al bayraklarımızla süslenmiş ve evlerin damları kız-erkek çoluk-çocuklarla hıncahıç dol-

37. Kansu, II, 290.

38. Edebiyatçı Ahmet Rasim'in oğlu Mazlum Rasim Can tarafından Kayseride çıkartılmış, fakat fazla devam etmemiş olan bir gazetedir. Gazetenin ilk sayısı öğrencilerimizden Zübeyr Kars tarafından bulunmuş ve yüksek lisans tezinde kaynak olarak ilk defa kullanılmıştır. Ayrıca bak : Önder, 158-159.

39. Metin tarafımızdan sadeleştirilerek alınmıştır.

40. Bu, zaman bakımından ikinci sonrası, akşam ezanından iki saat önceye tekabül eder.

muştı. Havanın müsait olmamasına ve vaktin gecikmesine rağmen karşılama töreni daha önce görülmemiş (emsali nâ-mesbûk) şekilde bir samimiyetle icra edilen ve kayseri halkı bu konuda çok büyük bir kadirşinaslık eseri ortaya koymuştur (41).»

Böylesine heyecanlı ve samimî hazırlığın bulunduğu Kayseriye, karlı ve soğuk bir günde akşam ezanı vaktinde teşrifeden Mustafa Kemal ve arkadaşları şehre on kilometre uzakta Çifte-kümbetler mevkiinde karşılandı. Mustafa Kemal Paşa, yanında Rauf Bey ve diğerleri olduğu halde, atlı birliklerin eşliğinde Kayseriye yaklaştı. Kayseriye 15 dakikalık bir mesafede otomobillerinden inerek (42) karşılayıcılarına teşekkür etti. Burada tabak (debbağ) esnafı kurbanlar kesti. Karşılayıcı ileri gelenlerle kucaklaştı. Yolun buradan sonrasına yaya olarak ve halkın coşkunu ve samimi tezahüratlarına karşılık vererek devam etti. Olayı «İrade-i Milliye» gazetesindeki haberden sadeleştirerek izleyelim :

«... Akşama doğru gelen çeşitli süvari ve Kuvay-i Milliye birlikleri muhterem heyetin gelişini müjdelemesi üzerine sevinç tufanı içinde kalan kadın ve erkek, çocuk ve müslüman ve hristiyan okulların kız ve erkek öğrencilerinin ve bütün millet fertlerinin umumi bir galeyana, heyecanı içinde uzak mesafede otomobillerinden inen Mustafa Kemal Hazretleri ve muhterem arkadaşları her yüzde ve her Türkte taşınan samimi bir muhabbet gösteren bütün milletin saygı safları ve çeşitli cemiyetleri ile tabak (debbağ) esnafı önünden geçmekte iken kurbanlar kesilmiş ve alkışlar arasında yürüyerek şehre girmiştir (43).»

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları şehre girdikten sonra «ikametlerine tahsis olunan Sivas Kapısı'ndaki İmamzade Raşid Bey'in evine indiler (44)» Mustafa Kemal Paşayı geliş sırasında karşılayanlar arasında o zamanki Sultanî mezunu gençlerden Çıkrıkçının Kadir (Somtaş), Ali Göncü, Cemal Cenkçi, Başçavuşun Mehmet ve İcra Memuru Şaban, Taceddin (Tacettinoğlu)

41. Atatürk'ün Kayseriye gelişleri ile ilgili olarak, bu sırada Kayseride çıkan gazetelerdeki haberleri Millî Mücadelede Kayseri başlıklı yüksek lisans (mastır) tezi hazırlayan Zübeyr Kars'dan temin etmiş bulunuyorum. Kendisine teşekkür ederim.

42. Adanaya Doğru, sayı : 1

43. «Heyet-i Temsiliye'nin Suret-i İstikbâlî», İrade-i Milliye Gazetesi, 5/ Kânunusânî/1336, sayı : 19.

44. Kalaç, 158.

Efendi, Hacı Kasım Kızıklı, İhtiyat Zabiti Mezlum Can, Nuh Naci Yazgan, Cemal Hattat, Rifat Bey... gibi isimler vardır (45). İmamzade Raşid Beyin evine yerleşen Mustafa Kemal Paşaya ve arkadaşlarına kahve ikram edildi. Hizmeti Hacı Cemal Hattat yapıyordu (46). Kahveyi takdim ettikten sonra ev sahibinin yemek hazırlığına başladığını hisseden Mustafa Kemal Paşa otomobilden birinin geride kaldığını hatırlatarak :

— Arkadaşlarım gelmeden sofraya oturmam! (47).

Mazhar Müfit Kansu ve arkadaşlarının arabası «Sultan Hanın üstündeki Kızılyokuş'da» kara saplanmıştı (48). Mustafa Kemal Paşa arkadaşlarını çok merak ediyordu (49). Hemen bir kamyon teminine çalışıldı. Talas'daki Amerikan Kolejinin Reo marka kamyonunun şoförü olan kunduracı Mehmed Orhan (50) bu arabayla anılan yere birmiktar jandarmayla birlikte giderek arabayı ve misafirleri kurtarır (51). Gece yarısına bir saat kala Mazhar Müfit Bey ve arkadaşları Raşit Bey'in evine gelirler, ısınırlar ve yemek yerler (52). Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal Paşa, Hüsrev (Gerede) Bey İmamzade Raşid Bey'in evinde, Rauf (Orbay) Bey de Nuh Naci Beyin evinde misafir edildiler (53).

45. Bu isimler o günlerin içinde bulunan Hacı Cemal Hattat Beyle yapılan sohbetlerde tutulan notlardan alınmıştır. Bu zât ile bizzat görüştim. Ayrıca, ayrı tarihlerde aynı konularla ilgili olarak Emekli öğretmen Şaban Balcıoğlu ve Zübeyr Kars'ın tuttukları notları göz önünde bulunduruldu.

46. Hacı Cemal Hattat.

47. Kansu, II, 490.

48. Hacı Cemal Hattat.

49. Mazhar Müfit Kansu ve arkadaşları gerçekten zor durumdaydılar. Mazhar Müfit Kansu-kitabında-içinde buldukları durumu şöyle anlatır : «Kara (saplandıktan sonra) ortalık kararmaya başladı, kısa bir müzakereden sonra olduğumuz yerde kalmaktan başka çare bulamadık. Kayseriye varan arkadaşlar elbette bize muavenet (yardım) için bir çareye tevessül edeceklerdi; bu cihetle olduğumuz yerde beklemekten başka yapacak hiçbir tedbir yoktu. Yalnız, gece karpit lâmpit lambalarını yakarak olduğumuz yeri göstermek istedik ve bu soğukta ve karda bir kurt hücumuna maruz kalmamak için Bedri Bey makinalı tüfeği ateşe hazır vaziyete getirdi. Biz de tüfeklerimizi ele alarak, otomobilin etrafında uyuşuk ayaklarımızı harekete getirmek üzere dolaşıp duruyorduk...» Bak: Kansu, II, 490.

50. Bu ismi Hacı Cemal Hattat'dan öğrendik. Mazhar Müfit Kansu bu arabayı temin eden kişi olarak «Taşçızade Mehmed Efendi»nin adını anar. Bak : Kansu, II, 490.

51. Kansu, II, 491 .

52. Kansu, II, 491.

53. Kansu, II, 490.

Mustafa Kemal Paşa gece yemekten önce Belediyede yapılan bir toplantıda bulundu. Bu toplantıda devlet memurları, Kayseri ileri gelenleri (eşrâf), itibarlı hristiyanlar ve bütün dernek temsilcileri bulundular, Mustafa Kemal Paşaya yeniden «hoşgeldin» dediler (54). Mustafa Kemal Paşayla birlikte gelenler arasında Mazhar Müfit Kansu Bey, Rauf (Orbay) Bey, Hakkı Behiç Bey, Binbaşı Hüsrev (Gerede) Bey, Dr. Refik Saydam, Yaver Cevad Abbas, Büyükelçi Ahmet Rasim Bey... lerin buldukları bilinmektedir (55).

Mazhar Müfit Bey, Atatürkle beraber geçirdikleri ilk geceyi ve bu gecenin sabahını şöyle anlatır :

«Biraz ısındık ve sofraya oturduk. Paşa'nın güzel hikâyeleriyle çektiklerimizi unutarak güle güle yemek yedik. Ertesi günü Kayseride kalacaktır; ziyaret edecek yerler vardı. Gece yarısı geçmiş idi ki yatak odalarına çikdik. Paşa sağdaki odada, ben karşıdaki odada, Hüsrev Bey de yanımdaki odada mükemmel ve çok rahat yapılmış yataklara kavuştuk. Odalar yanan sobalarla mükemmel teshîn edilmişti (ısıtılmıştı). Rahat uyuduk. Doğrusu Raşid Efendinin misafirperverliğini unutamıyorum. Sabahleyin mükemmel bir kahvaltı yaptık. Evet, mükemmel diyorum, bizim aylardır ki tereyağı, kaymak, süt, bal gördüğümüz yoktu. Bu gibi şeylerden mahrum kaldıktan sonra insan, birgün kavuşursa kıymetleri o zaman daha ziyade artıyor (56).»

Ayrıca Mustafa Kemal Paşanın isteği üzerine kahvaltı sofrasına pastırmalı yumurta'nın da getirildiği bilinmektedir (57).

Sabah kahvaltısından sonra Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları şehirde bazı yerleri ziyaret ettiler. İhtiyat Zabitan Cemiyetini, Bazı okulları ve bu arada bir Ermeni Cemaatine ait okulu, Kayseriyi terketmek üzere olan bir Ermeni papazını gördüler, iade-i ziyarette bulundular (58). Bu arada Kayseri Halkının ileri gelenleri şimdiki Raşid Efendi Kütüphanesinde toplanarak Mustafa Kemal Paşayla topluca görüşmek istediler. Bu toplantıda Kayserinin esnaf ve tüccarları ile Ahmet Hilmi Kalaç'ın verdiği

54. Adanaya Doğru, sayı : 1.

55. Hacı Cemal Hattat; Adanaya Doğru, sayı : 1; Belen, 142.

56. Kansu, II, 491.

57. Kansu, II, 492.

58. Kansu, II, 492.

bilgiye göre «din adamları»da bulunuyordu (59). Toplantı salonuna gelen Mustafa Kemal Paşa orada bulunanların ellerini tek tek sıkarak, iltifatta bulundu. Daha sonra memleketin içinde bulunduğu durumu ve bu durumdan kurtarılması için milletçe yapılması gereken işleri anlattı (60). Bu sırada öğle vakti gelmişti. Toplantıda bulunanlarla birlikte Cami-i Kebir'de öğle namazı kılan Mustafa Kemal Paşa misafir olduğu eve gitti. Yemek yenilip biraz istirahatten sonra, hastalığından dolayı Raşid Efendi Kitaplığındaki toplantıya katılamıyan o günün itibarlı din adamı Kızıklı'lı Hacı Kasım Efendiyi evinde ziyaret etti (61). Canlı kaynakların anlattıklarına göre Hacı Kasım Efendinin evine giden Mustafa Kemal Paşa gösterdiği saygı ve nezakete karşılık hocadan iltifat gördü. Mustafa Kemal Paşaya «memleket ve dini kurtaracak kişinin Allahü'lem kendilerinin olabileceğini» söyleyen Hacı Kasım Efendinin mültefit ifadeler kullandığı vedua ettiği halâ halk arasında anlatılmaktadır (62). Bu ziyaretten sonra ertesi gün yayınlayacağı beyannameyi hazırlattı. Böylece 20/Aralık/1919 günü çeşitli görüşmelerle bitti (63). İkinci gece de Kayseri'de misafir kaldıktan sonra 21/Aralık/1919 günü sabahı saat 9 da gene çok soğuk hava şartları altında Mucur'a hareket edildi. Hareketten önce Kayseri halkına, candan karşılayışları sebebiyle, bir beyanname yayınladı. Bu beyannamenin sadece iki cümlesini, Mustafa Kemal Paşa'nın Kayserililer hakkındaki hislerini anlatması bakımından nakledeceğim :

«Anadolunun kalbi heyecanına bu seyahatimizin ilk merhalesinde Kayseride temas ettik. Bu temasın bıraktığı hürmet hatıra

59. Kalaç, 158.

60. Kalaç, 159.

61. Ahmet Hilmi Kalaç kitabında böyle bir ziyaretten bahsetmez ve Raşid Efendi Kütüphanesinde Kızıklı'lı Hacı Kasım Efendinin de bulunduğunu yazar. Bak : Kalaç, 158. Biz o günlerde Mustafa Kemal Paşa'nın hizmetinde bulunan Hacı Cemal Hattat'ın anlattıklarına itibar ettik ve onun verdiği bilgilere dayandık. Onun anlattıklarına göre Hacı Kasım Efendinin evine büyük bir kalabalık birikmiş, birçokları içeriye girmiyerek Mustafa Kemal Paşayı kapı önünde beklemişler.

62. Kızıklı'lı Hacı Kasım Efendinin o zamanki evi Cami-i Kebirin yakınında dar bir sokak içindeymiş. Bu zât'ın torunları bugün ticaretle uğraşıyorlar ve o mahalleyi terketmiş durumdadılar.

63. Mehmet Önder, «Kayseri», Atatürk'ün Yurt Gezileri, Ankara, 1975, 223-227; Ziya Oranlı, Atatürk'ün Şimdiye Kadar yayınlanmamış Anıları, Ankara, 1967 (Atatürk'ün emir çavuşu Ali Emir'in hatıraları), 43-44; Kemal Zeki Gençoğlu, Atatürk Ansiklopedisi, İstanbul, ?, 154-158;

sını ve bağlılığı şahsen mütehassis olduğumuz kardeşliğin ve nezaketin doğurduğu şükran duygusunu ömrümüz oldukça muhafaza edeceğiz (64).»

Kayseriden coşkun ve samimi gösterilerle (65) uğurlanan heyet ve Mustafa Kemal Paşa 27/Aralık/1919 da Ankaraya vardı (66). Ankaraya varışlarında Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye Başkanı olarak bütün yurda gönderdiği telgraf şudur :

«Sivasta Kayseri tarikiyle (yoluyla) Ankaraya hareket eden Heyet-i Temsiliye, bütün güzergahta ve Ankarada büyük milletimizin hâr (sıcak) ve samimi tezahürât-ı vatanperverânesi içinde bugün muvasalat eyledi. Milletimizin gösterdiği eser-i vahdet ve azim, memleketimizin temin-i istikbali hakkındaki kanaatleri lâ-yetezelzel (sarsılmaz) bir surette tarsin (takviye edici) edici mahiyettedir. Şimdilik Heyet-i Temsiliye Merkezi Ankaradır.»

Takdim-i hürmet eyleriz efendim. 27/Aralık/1919 (67).

Mustafa Kemal Paşa Kayseriden, memleketin kurtuluşu hakkında sarsılmaz ve sağlam bir inancın varlığını, başlattığı harekete tam destek olacak bir Kayseri halkının bulunduğunu müşahade ederek ayrıldı. Gerçekten de Kayseri halkı millî mücadelede Mustafa Kemal Paşanın yanında ve arkasında yer aldı.

64. Atatürk'ün Temim Telgraf ve Beyannameleri, Ankara, 1964, IV, 139 «Kayseri Ahali-i Muhteremesine» diye başlar);

65. Belen, 171; Kansu, II, 492; İrade-i Milliye, sayı : 17.

66. İrade-i Milliye, sayı : 17; Tanse, 1, II, 1972, Atatürk'ün daha sonraki Kayseriyi ziyaretleri şu tarihlerdedir:

13-15/Ekim/1924, 20/Eylül/1928, 18-19/Kasım/1930, 4-5/Şubat/1934.

Bakınız : Önder, aynı makale.

67. Kansu, II, 500 27/Kânunevvel/1335 tarihli.